

Vesna Ukić Košta, University of Zadar, Croatia

Književnost uronjena u povijest

O'Malley, Aidan. Irska književnost i kultura, 1600.–2000.: Stvaralaštvo na jeziku kolonizatora. Filozofski fakultet u Rijeci, 2021. 395 str.

Knjiga Irska književnost i kultura, 1600.–2000.: Stvaralaštvo na jeziku kolonizatora autora Aidana O'Malleya (Filozofski fakultet u Rijeci, 2021.) vrlo je opsežna i detaljna studija koja proučava odnose irske književnosti (nastale u razdoblju od otprilike 1600. do 2000. godine) i kolonijalnog iskustva unutar šireg okvira političke i kulturne povijesti. Povijest Irske, odnosno irske književnosti, uistinu se ne može promatrati izvan konteksta nerazmrsivih odnosa s Velikom Britanijom, te kako sam autor naglašava, u fokusu knjige činjenica je da je irska književnost na engleskom jeziku duboko uronjena u povijest. Ova studija stoga kronološki, kroz pet poglavlja, analizira ključne književne tekstove (koji podjednako uključuju prozu, poeziju i dramu) na pozadini kolonijalne povijesti i jezične problematike. U svojoj analizi O'Malley u svakome poglavlju vrlo artikulirano i vješto povezuje važne događaje irske povijesti i književnike i književnice, odnosno relevantne tekstove objavljene u navedenom razdoblju. Ono što je isto tako bitno naglasiti, kako autor navodi u uvodu, ovo je ujedno i prva knjiga na hrvatskom jeziku posvećena pregledu povijesti irske književnosti te je kao takva izuzetno vrijedan doprinos području irskih studija, odnosno interdisciplinarnom istraživanju irske književnosti i kulture u Hrvatskoj.

Prvo poglavlje knjige pod naslovom „Kolonizacija i stereotipiziranje Iraca: od Geralda od Walesa do Georgea Bernarda Shawa” bavi se stereotipnim prikazima Iraca stvorenih u britanskoj književnosti počevši od 12. stoljeća pa nadalje od strane brojnih britanskih komentatora i putopisaca, prakse koja, kako autor kaže „još uvijek ima upliva u britanskom kulturnom i političkom diskurzu” (29). O'Malley u ovome poglavlju najprije istražuje kako su različiti valovi kolonizacije urodili prikazima koji su proizveli iznimno utjecajnu (naravno, negativnu) percepciju Irske i Iraca. Politički kontekst

ovdje je nužno isprepleten s onim književnim te autor pokazuje kako je primjerice i čuveni engleski pjesnik Edmund Spenser, jedan od doseljenika u Irskoj u 16. stoljeću (eng. planter) napisao iznimno huškačku knjigu, *A View of the Present State in Ireland* (1596.), u kojoj sugerira kako Irce silom treba natjerati da se civiliziraju, a između ostalog treba ih i svim sredstvima prisili da nauče engleski jezik (35). Dio procesa „civiliziranja” i kolonijalne politike, kako O'Malley razlaže u ovom dijelu, bio je i iskorjenjivanje irskog jezika, odnosno nametanje engleskog jezika, koji će u Irskoj uskoro postati dominantan. Kako jezik u kolonijalnim situacijama nikad nije samo sredstvo komunikacije, nego je nužno ispolitiziran, O'Malley nas ovdje upoznaje sa samim začecima anglofone hegemonije i protestantsko-katoličkih sukoba. Nakon rasprave o tome kako su anglo-irsko pitanje promišljala dva važna imena irske književnosti i filozofije 18. st., Jonathan Swift i Edmund Burke, autor nas dovodi i do iznimno važnog ženskog imena unutar irske proze, Marije Edgeworth. Njezin najpoznatiji roman *Castle Rackrent* (1800.) smatra se pretečom tzv. romana o „velikim kućama” (eng. *Big House novels*), koji lamentiraju nad propašću anglo-irske zemljoposljedničke klase. U drugom se dijelu poglavlja razmatraju načini na koje su irski dramatičari od 18. stoljeća nadalje, od Thomasa Sheridanana do Oscara Wildea i Bernarda Shawa, koristili i dekonstruirali stereotipni prikaz Irca, odnosno u ovom slučaju „scenskog Irca” na kazališnim daskama Dublina i Londona.

U drugome poglavlju, koje nosi naslov „Prevođenje irske baštine: devetnaestostoljetne verzije irstva”, autor se bavi još jednim stereotipom, a koji se pojavio tijekom 18. i 19. stoljeća – prikazom Iraca kao Kelta. Ova pojava, kako tvrdi O'Malley, proizašla je iz napora Anglo-Iraca, potomaka kolonijalnih doseljenika, da sačuvaju one aspekte pretkolonijalne irske kulture kojima je najčešće prijeto izumiranje. Za razliku od „scenskog Irca”, često komičnog i neotesanog lika, Kelt je „nudio imaginativne mogućnosti antikolonijalnim piscima irskog književnog preporoda” (73). U samome je temelju fenomena „kelticizma”, po autoru, upravo prevođenje drevnih irskih tekstova jer se smatralo kako irski jezik jednostavno neće preživjeti u modernom svijetu (uz razorne posljedice Velike gladi sredinom 19. st.) te da je engleski jezik moderniteta. U prvom dijelu poglavlja O'Malley daje jasan pregled prevodilačkih aktivnosti s irskog na engleski na području poezije, a potom u drugom dijelu analizira neke od najpoznatijih irskih romana kraja 19. stoljeća. Zanimljivo je to što autor sugerira da se prevođenje i dan-danas smatra „ženskim” poslom upravo zbog njegova

„navodno derivanog i sekundarnog statusa” i potom navodi podatak da je prvu zbirku irske poezije prevela upravo žena, Charlotte Brooke krajem 18. stoljeća (78). Središnje mjesto u ovom dijelu rada autor posvećuje poeziji Thomasa Moorea (1779. – 1852.), nacionalnog pjesnika Irske koji je, po autoru, utjelovljavao dvostruki imperijalni diskurz „kelticizma”; s jedne strane oduševljavao je englesko čitateljstvo romantičnim prikazima irskih krajolika i junačkih podviga iz prošlosti, a s druge irski su čitatelji u njegovim pjesmama vidjeli obnovu irske slave i veličine (84). Mooreova popularnost znatno je utjecala na poimanje i način prikazivanja Irske i njezine književnosti i izvan Irske i Britanije, primjerice u irskoj dijaspori u Americi. U drugom dijelu ovog poglavlja „vampirski” novela *Carmilla* (1872.) Sheridana Le Fanua i roman *Dracula* (1897.) Brama Stokera analizirani su (ponovno) na pozadini rastućih tenzija između Irske i Velike Britanije, odnosno katolika i protestanata, te užasa prouzrokovanih Velikom gladi. Kako autor u uvodu kaže, ovi najpoznatiji primjeri devetnaestostoljetne protestantske gotičke književnosti mogu se iščitavati kao svojevrsni odraz kolonijalne nesigurnosti naspram sve veće katoličke prijetnje (12).

„Irski književni preporod: Zamišljanje nacije (od oko 1890. do 1930.)” treće je i najopsežnije poglavlje u knjizi i bavi se jednom od najvažnijih pojava u irskoj, ali i u svjetskoj književnosti – irskim književnim preporodom u ranom 20. stoljeću – te se usredotočuje na dvije središnje figure irske književnosti, W.B. Yeatsa i Jamesa Joycea. Nakon što u uvodnom dijelu ocrta daljnji razvoj kulturnog nacionalizma te politički i kulturni kontekst koji je omogućio takvo izvanredno književno stvaralaštvo, autor najprije iscrpno raspravlja o Yeatsovu djelu i sagledava njegov cjelokupni opus. O'Malley naglašava kako je Yeatsova vizija Irske, od početka usmjerena protiv morskog mu engleskog moderniteta, zadržala „iznenađujuće ustrajan upliv na nacionalnu imaginaciju” (132): od rane faze stvaralaštva i fascinacije gelskim folklorom i „kelticizmom” u zbirci priča *The Celtic Twilight*, preko kazališne djelatnosti u kazalištu Abbey i plodonosne suradnje s Lady Gregory, preko pjesničkih promišljanja o irskom nacionalizmu i ustanku protiv britanske vlasti pa sve do rastućeg razočaranja neovisnom irskom državom u kojoj je i sam bio politički angažiran kao član parlamenta i nes(p)retnog koketiranja s fašističkim idejama.

U zadnjem dijelu ovog poglavlja autor se bavi Joyceom najviše u kontekstu njegovih trajno ambivalentnih odnosa s Irskom, kulturnim nacionalizmom te posebice religijom i Katoličkom crkvom, koju je (poput Yeatsa) vidio prije svega kao novu opresivnu silu u rodnoj zemlji. No, tvrdi

O'Malley, Joyceovi su romani ipak duboko uronjeni u irski život. Ne iznenađuje što ova knjiga započinje upravo referencom na *Portret umjetnika u mladosti* i citatom iz romana u kojem Stephen Dedalus, protagonist, razmišlja o engleskom jeziku, a kroz njega neizravno o kolonijalnom iskustvu upisanom u jezik, temi koja se uostalom provlači kroz čitavu knjigu. U ovome poglavlju O'Malley potom vrlo pronicljivo analizira Joyceove *Mrtve* (*The Dead*), vjerojatno jednu od najslavnijih pripovijetki napisanih na engleskom jeziku, i ponovno se referira na ograničenja koja pojedincima nameće isprepletenost nacionalnog i vjerskog identiteta u *Portretu*. Poglavlje završava zanimljivim uvidima u fikcionalni svijet Uliksa i zadnjeg romana *Finnegans Wake* i recentnijim književno-kritičkim spoznajama o Joyceu i njegovu djelu.

Kronološki se i tematski nadovezujući na prethodno poglavlje, četvrto poglavlje naslovljeno „'Jesmo li se za to borili?' Pisci i nova Slobodna Država (oko 1930. – 1970.)” nastavlja s analizom izabranih književnih djela u Irskoj sredinom 20. stoljeća, kojom sad dominira izrazito konzervativni provincijalizam, a utjecaj irske Katoličke crkve posebno u područjima seksualne i kulturne legislative stvara neizbježan katolički mentalitet. Sramna cenzura kojom su u ovome periodu bili pogođeni brojni irski pisci dodatno je pogodovala atmosferi napuštanja zemlje od strane mnogih pisaca. Jedan od njih naravno je Samuel Beckett, čija djela O'Malley analizira u kontekstu egzila, teškog i složenog odnosa s Irskom i odlukom da piše na francuskom i sam sebe prevodi. O'Malley u ovome dijelu primjećuje kako je, naspram percepcije turobne Irske, tada stvorena „prilično idealizirana slika (zapadno-) europskih stvarnosti” (211). No također, nizom primjera u svojim analizama pokazuje kako je upravo u ovom povijesnom periodu Irska bila mjesto intenzivne kulturne aktivnosti, koja je prkosila sveopćoj stagnaciji irskog društva; časopis *The Bell* osnovan 1940. okupljao je sve važnije pisce i intelektualce ovog razdoblja, a imena poput Elizabeth Bowen, Kate O'Brien, Louisa MacNiecea, zatim Patricka Kavanagha, Flana O'Briena, Brendana Behana (trojca vrlo često podmazanog alkoholom, kako autor šaljivo napominje na više mjesta u tekstu) te nešto slabije poznatih pjesnika kao što su Thomas MacGreevey, Denis Devlin i Brian Coffey svakako su pridonosila ovoj živoj kulturnoj debati.

Konačno, u petom poglavlju pod naslovom „Status quo i izazovi sa sjevera i juga” autor dodatno naglašava politički kontekst ovog novijeg perioda irske povijesti, osvrćući se na sjevernoirski sukob (eng. *Troubles*), koji se ponovno rasplamsao 1968. i snažno obilježio život u Sjevernoj Irskoj na

kraju 20. stoljeća. O'Malley u ovom poglavlju istražuje kako su eskalaciju sukoba između protestantskih i katoličkih zajednica, odnosno unionista i nacionalista, u Sjevernoj Irskoj artikulirali irski književnici, poglavito generacija pjesnika i dramatičara koji su počeli djelovati upravo 60-ih godina. Malley analizira kako Seamus Heaney, Derek Mahon, Michael Longley, Brian Friel, Seamus Deane i drugi u svojim djelima pomiruju etičke i estetske zahtjeve poezije u trenucima duboke političke krize. U drugom se dijelu poglavlja O'Malley osvrće na sve veću i snažniju prisutnost ženskih glasova na irskoj književnoj sceni krajem 20. stoljeća, a ti su glasovi tradicionalno bili marginalizirani unutar književnosti kojom su oduvijek dominirali muškarci. Na primjerima poezije Eavan Boand i Eilean Ni Chuilleanain autor propituje kako suvremene Irkinje artikuliraju koncepte ženskog identiteta, nacionalnog identiteta i pjesništva.

U zaključnom poglavlju „Irska u 21. stoljeću: Post-kolonijalna književnost?” O'Malley daje sažet uvid u situaciju u suvremenoj Irskoj općenito te u irsku književnost u novome mileniju, kad je vitalnija i propulzivnija no ikad. Navodi književnike i književnice od kojih su mnogi danas globalno (pre)poznati i prisutni i „sve samo ne periferni u književnim svjetovima Londona i New Yorka” (350). Tako navodi imena poput Colma Toibina, Anne Enright, Johna Banvillea te Sebastiana Barryja, Columa McCanna, Emme Donoghue i Sally Rooney, čiji romani imaju izvrsnu recepciju i u Britaniji i Americi. O'Malley zaključno naglašava kako se Irska dobrim dijelom uspjela othrvati ostacima kolonijalizma i sveprisutnog utjecaja Katoličke crkve te je doživjela značajne promjene u relativno kratkom periodu; od osiromašene i geografski i politički periferne zemlje u kojoj je dominirao katolički etos prometnula se u zemlju velike ekonomske ekspanzije i u mjesto masovne imigracije – dijelom koje su danas i brojni hrvatski građani.

Zanimljivost i vrijednost ove studije, između ostalog, u tome je što je ona u stalnom dijalogu s hrvatskim čitateljima. Knjiga je, naime, izvorno napisana na engleskom te prevedena na hrvatski jezik (u izvrsnom prijevodu Antonije Primorac). Prevoditeljica često u tekstu i u fusnotama daje dodatna pojašnjenja pojedinih engleskih i irskih riječi i izraza. Također, ona čitatelje detaljno upućuje i daje korisne iznijansirane uvide i komentare na često nespretni i nemušte službene hrvatske prijevode pjesama, posebice Yeatsovih (npr. na str. 173, gdje se referira na frazu „changed, changed utterly” u čuvenoj pjesmi „Uskrs 1916.”). Tamo gdje ne postoje prijevodi poezije prevoditeljica nudi vlastite te knjiga i na ovaj način daje novu percepciju tekstova dosad

nepoznatih hrvatskoj čitalačkoj publici. A s obzirom na katoličku tradiciju koju Hrvatska dijeli s Irskom zanimljiva je i epizoda koju O'Malley u knjizi spominje, poveznica između pisca i esejista Herberta Butlera i kardinala Stepinca (245 – 246). Smatram da ova studija stoga nadilazi (često) uske akademske okvire i da može biti itekako zanimljiva i širem hrvatskom čitateljstvu zainteresiranom za irsku povijest, politiku i/ili kulturu.

Zaključno, s obzirom na to da se pitanje jezika i priroda prevođenja provlače kroz cijelu knjigu, ne možemo pomalo ironično ne primijetiti da je irska kultura na nametnutom joj engleskom jeziku, jeziku kolonizatora, iznjedrila neka od najvažnijih imena i vrhunskih djela ne samo unutar anglofone, već i unutar svjetske književnosti. I na to nas ovaj povijesni pregled irske književnosti Aidana O'Malleya podsjeća gotovo na svakoj stranici. Za kraj, mogu samo izraziti žaljenje što ova opsežna, detaljna i vrijedna publikacija nije objavljena ranije.

Bibliografija

O'Malley, Aidan. *Irska književnost i kultura, 1600.–2000.: Stvaralaštvo na jeziku kolonizatora*. Filozofski fakultet u Rijeci, 2021.

Creative Commons Attribution-NonCommercial-NoDerivatives 4.0 International License